

באר יעקב

גלין ק"ג (שנה ג')
פרשת חיי שרה תשפ"ה

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הבה"צ דקחלא מחזיקי הדת באר"י

בדין איסור אכילה לפני אכילת בהמתו

מקור האיסור בגמרא ובשלחן ערוך * משמעות הרמב"ם שאינו אלא מידת חסידות * דעת מהר"ם מרוטנבורג שהוא איסור דאורייתא * הפסק לכתחילה לומר תנו מאכל לבהמה * חילוק בין איסור אכילה לפני בהמתו לאיסור אכילה לפני הבהמה * דעת הט"ו שיותר 'לטעום' לפני בהמתו * דעת הסוברים שיש איסור גם בטעימה * דעת ספר חסידים שיותר לשתות לפני בהמתו * חילוק בין שתיה מרובה לשתיה מועטת * במקום סכנה או צער * הוא צריך לאכול ובהמתו לשתות * טעם הסוברים שבשתיה אין צריך להקדים הבהמה * אכילתו ושתיתו בהמתו תלוי בטעמים הנ"ל * בבהמה של אחר * כשאחר מבקש בשבילו ובשביל בהמתו * באוכל משל אחרים

הנ"ל בהלכות ברכות (פ"א ה"ח), שאם אמר תנו מאכל לבהמה אינו נחשב הפסק, כתב עוד בהלכות עבדים (פ"ט ה"ח): 'מדת חסידות ודרכי החכמה, שיהיה אדם רחמן ורודף צדק וכו', חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים על סעודת עצמן'. נראה מדבריו, שאין בדבר זה אף איסור דרבנן, אלא מנהג טוב הוא בלבד ומדרכי החסידות. וכבר עמדו האחרונים על דבריו, ויבואר עוד להלן.

דעת מהר"ם מרוטנבורג שהוא איסור דאורייתא

המגן אברהם (סי' רע"א ס"ק יב) מביא בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' שב), שהאיסור לאכול קודם לבהמתו הוא איסור דאורייתא. שכתב שם לענין הדין המובא ברמ"א (שם סעי' <<<

לבהמה, נחשב כמדבר בדבר שהוא מצרכי הסעודה, מאחר שאסור לאכול קודם שיתן לבהמה. ודין זה שאמירת גביל לתורי אינו הפסק נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' קס"ז סעי' ו). ובהכרח הוא רק מחמת שאסור באכילה עד שיתן לבהמה, וכמו שציין המגן אברהם (שם ס"ק יח) מדברי הגמרא. וכן מפורש בטור (שם), שאפילו אמר הביאו מאכל לבהמה אין זה הפסק, שדיבורו נחשב צרכי סעודה, שכן אמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו.

משמעות הרמב"ם שאינו אלא מידת חסידות, ויש לדון, אם דין זה מדאורייתא הוא, שהרי למדוהו מפסוק כנ"ל, או שמא אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. והנה, הרמב"ם, לבד ממה שמביא דין

מקור האיסור בגמרא ובשלחן ערוך
איתא בברכות (מ.), 'אמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר (דברים יא, טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת'. והבאה מימרא זו גם בגיטין (סב.).

בשולחן ערוך לא הובא דין זה בפירושו, שיש איסור לאכול קודם לבהמתו, אולם הדבר נלמד ממה שמביא השולחן ערוך דין היוצא מכח דין זה. שבברכות (שם) אמר רב ששת, שאדם שהפסיק בדיבור לאחר שבירך על המאכל קודם לטעימה, ואמר לאחד מבני הבית 'גביל לתורי', אינו צריך לחזור ולברך. ואף שהמפסיק בדבר שאינו מצרכי הסעודה צריך לחזור ולברך, מכל מקום זה שאמר גביל לתורי וביקש שיכינו המאכל

פנינים

שליחות אליעזר לקדש אשה ליצחק אף שהיה עבד

רבקה אצלו. וזהו מה שנאמר 'ויקח את רבקה' שעשה בה ליקוחין. אמנם המהר"ל דיסקין (חיי שרה) כתב ליישב, שצריך לומר שאברהם שיחרר את אליעזר על תנאי, שאם ימצא אשה ראויה ליצחק היא משוחרר ויוכל לקדשה. ואף שיש איסור לשחרר עבד כנעני, שנאמר (ויקרא כה, מו) לעולם בהם תעבדו, מכל מקום מובאר בגיטין (לה): שלצורך מצוה רבה מותר לשחרר, וכן מובאר שם (מ"א): לגבי חצי עבד וחצי בן חורין שכופין את רבו לשחררו משום מצוה פריה ורביה, ולכן גם כאן הותר לאברהם לשחרר את אליעזר, כדי שיוכל יצחק לקיים מצות פריה ורביה. אלא שהשחרור היה על תנאי, שרק אם ימצא אשה ראויה היא משוחרר, אבל אם לא ימצא אשה ראויה ליצחק לא יחול השחרור, מאחר שאז לא יהא צורך בשחרור ויש איסור בדבר.

ובזה מפרש המהר"ל דיסקין מה שאמר אליעזר (בראשית כד, לג) 'לא אוכל עד אם דברתי דבריו', שעבד אינו מצטרף לזימון כמבואר בברכות (מ"ה), שעבדים מזמנים לעצמם. לכן הוצרך אליעזר לברר הענין לפני תחילת הסעודה, אם יתנו לו לקדש את רבקה או לא, שעל ידי זה ידע אם הוא משוחרר או לא, וידע עם מי להסב לסעודה, האם יסב עם העבדים או עם הבני חורין.

גם בהר צבי (ע"ת, חיי שרה) האריך בזה שנעשה אליעזר שליח אף שהיה עבד. וכתב, שנראה שבקידושין כסף אין חסרון בעבד, שאין צריך לשלוח את המעות על ידי בר שליחות, מאחר שטלי קידושין מעל גבי קרקע מועיל בקידושין. אמנם דבריו תמוהים, שאף אם נאמר שאין צריך שליחות לנתינת המעות, מכל מקום הרי צריך שליחות על האמירה, שיאמר השליח הרי את מקודשת לפלוני, ובלא אמירה אין חלים הקידושין, ואם כן אין עבד ראוי להיות שליח אף בקידושין כסף.

כבר הארכנו במקום אחר (גלין אוצר באר יעקב ?) בביאור השליחות של אליעזר לקדש אשה ליצחק, שהרי היה עבד, ועבד אינו נעשה שליח לקידושין (גיטין כ"ג; קידושין מ"א). ונעתיק כאן את עיקרי הדברים בזה.

הנה, לפי הבנת הבית שמואל (אהע"ז סי' לה ס"ק יד) בדעת הר"י מיגאש (המובא בראשונים בגיטין שם) שגם בקידושין עבד נעשה שליח להולכה, אין קושיא כלל. ואף אם נאמר שבקידושין מודה הר"י מיגאש שאינו נעשה שליח, תירץ בספר המקנה (אהע"ז סי' לד ס"ק ה"ו) שעבד שלו נעשה שליח, משום שיד עבד כיד רבו. ולפי זה מבאר מה שפתח אליעזר ואמר (בראשית כד, לד) 'עבד אברהם אנכי', שכוונתו היה לומר שמאחר שהוא עבדו של אברהם וידו כידו, אין כאן חסרון מצד מה שהוא עבד ואינו בר שליחות.

וכן יש לומר גם לחולקים על ר"י מיגאש (ראה רש"י שם ד"ה מכלל) וסוברים שאין עבד נעשה שליח לא להולכה ולא לקבלה. אך לפי הסוברים (שו"ת חתם סופר או"ח סי' קעו; וראה שו"ת רבי עקיבא איגר מהדו"ת ס"ק קלט) שאין מחלקים בין עבד שלו לעבד סתם, עדיין צריך עיון איך נעשה אליעזר שליח לקדש אשה ליצחק.

אכן בהעמק דבר (חיי שרה) כתב לפרש, מה שנאמר בסוף הענין (כד, לו) 'ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה וגו'', שמאחר שאליעזר היה עבד, לא היה ראוי להיות שליח לקידושין, ולא חלו הקידושין שתהיה מקודשת ליצחק כדון תורה. אך מעשה הקידושין שלו הועיל שתהיה רבקה מיועדת ליצחק כדון בן נח, וכמבואר בסנהדרין (ו'). 'בן נח שייחד שפחה לעבדו ובה עליה נהרג עליה', שמאחר שזה שייך גם בעבד יש לו שליחות לדבר זה. אבל לקידושין גמורים אין לעבד שליחות, כיון שאינם שייכים בו, ולכן קידשה יצחק שנית לאחר שבאה

ה) שאדם שבירך ברכת המוציא ונזכר ששכח לקדש או להבדיל, בקידוש יכול לקדש על הפת, אבל בהבדלה שאין מבדילין על הפת, יאכל תחילה מעט ואחר כך יבדיל. ומהר"ם מרוטנבורג הביא, שהריצב"א סובר שלא יאכל כלום, אלא יבדיל תחילה ויחזור לברך המוציא. וביאר מהר"ם, שאף שמצאנו לגבי אמירת גביל לתורי שאין דיבורו נחשב להפסק, כיון שאסור לו לאכול קודם לבהמתו, ומדוע לא נאמר כן אף לגבי הבדלה, שלא תחשב הבדלתו להפסק, שכן אסור לו לאכול קודם להבדלה. וביאר, שבגביל לתורי יש לפניו איסור דאורייתא, ולכן אף שאין זה מצרכי הסעודה ממש אלא לצורך הסרת האיסור, כיון שהאיסור הוא איסור דאורייתא נחשב כצרכי סעודה ממש, אבל האכילה לפני הבדלה, שאינה אלא איסור דרבנן, אין הסרת האיסור נחשבת כל כך לצרכי סעודה לומר שאין נחשב להפסק.

אמנם בברכי יוסף (סי' רעא, שו"י ברכה קונטרס אחרון אות א) הביא בשם ספר **הבתים** (בית ד, בית מנוחה), הסובר שיבדיל לפני שיאכל, ואינו חוזר לברך המוציא, ודימה זאת לדין גביל לתורי. ומזה שדימהו לגביל לתורי, משמע לכאורה שסובר שאין בזה רק איסור דרבנן. אך יתכן שלעולם סובר שאיסור דאורייתא הוא וכדעת המהר"ם, אך לדעתו אין מסתבר לחלק בזה בין אם האיסור דאורייתא או דרבנן, ובשניהם האיסור גורם שלא יחשב להפסק.

הפסק לכתחילה לומר תנו מאכל לכהמה

בביאור הלכה (סי' קסז ד"ה ומכל מקום) כתב, שיש נפקא מינה אם האיסור מן התורה הוא או מדרבנן, לענין אם מותר לכתחילה להפסיק ולומר תנו מאכל לכהמה. שאם האיסור מן התורה, מותר אף לכתחילה, אבל אם הוא רק איסור דרבנן, אף שאם הפסיק ואמר תנו מאכל לכהמה אין זה הפסק, ואין מחייבים אותו לחזור ולברך, מכל מקום לכתחילה אין לו להפסיק בזה.

והנה, **הרמ"א** כתב שם (סעי' ו) שלכתחילה אין להפסיק, ומקורו מדברי כמה ראשונים (כל בו סי' כד; ספר האורה ח"א סי' מב; בה"ג סי' א פ"ז; ספר האשכול ח"א סי' יז) שכתבו כן. ומוכח לפי זה מדבריהם, שסברו שאין בזה אלא איסור דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, ודלא כדברי מהר"ם מרוטנבורג.

ולפי דבריו, מה שפסק הרמ"א בסי' רעא שבנזכר שלא הבדיל יאכל מעט, ואין אומרים שיבדיל תחילה, אף שאיסור זה דומה לגביל לתורי, ששניהם אסורים מדרבנן, היינו משום שלכתחילה אין לו להפסיק בהבדלה, כמו שאסור לכתחילה לומר גביל לתורי.

חילוק בין איסור אכילה לפני בהמתו לאיסור אכילה לפני הבדלה

וראה עוד **במנחת שלמה** (ח"א סי' יח הערה 2) שהאר"י בענין דברי המהר"ם מרוטנבורג. וכתב שאפשר לדחוק ולומר, שמה שכתב בשם ריצב"א 'דהתם אסור מדאורייתא', אין כוונתו לחלק בין דאורייתא לדרבנן, אלא עיקר החילוק הוא, שאיסור אכילה קודם לבהמתו קשור לאכילת האדם, שזהו סדר האכילה, ונחשב כאומר הביאו מלח או ליפתן שבאים להכשיר את המאכל. מה שאין כן איסור אכילה לפני הבדלה, שהוא

איסור צדדי, שאסרו חכמים לאכול לפני שקיים מצות הבדלה, בזה אף אם היה איסור דאורייתא נחשב להפסק. וכתב לפי זה, שהוא הדין אם נשבע שלא יאכל עד שיאמר איזה פסוק וכיוצא בו, אף שאסור מן התורה, מכל מקום הרי זה נחשב הפסק*.

דעת ה"ט"ז שמותר לטעום לפני בהמתו

עוד יש לדון באיסור של אכילה קודם לבהמתו, כמה הוא שיעור איסור אכילה זו, והאם גם טעימה כל שהיא אסורה.

הנה, **ה"ט"ז** (אר"ח סי' קסז ס"ק ז) כתב, שמשלשון הגמרא שאמרו אסור 'לאכול' ולא אמרו אסור 'לטעום', מוכח שאין איסור על טעימה בעלמא, רק על אכילה גמורה, היינו אכילת סעודה המביאה לידי שביעה, וכלשון הפסוק ואכלת ושבעת. ומזה מוכיח ה"ט"ז, שהדין שדיבור לצורך אינו הפסק, אינו רק על דבר שנצרך לצורך ברכת המוציא, אלא כל שהוא לצורך הסעודה אף שיאכלנו בהמשך הסעודה אינו הפסק. שאם לא כן מדוע גביל לתורי אינו הפסק, והרי אין זה מעכב את ברכת המוציא, שיכול לאכול מעט ואחר כך יאמר גביל לתורי, אלא מוכרח שכל שהוא צורך הסעודה אינו הפסק, וכיון שלא יוכל לאכול כל הסעודה אם לא יתן לכהמה, אינו נחשב הפסק. ודוחה את דברי **הבית יוסף**, שכתב שההיתר אינו רק בדבר שהוא לצורך ברכת המוציא. ולפי דבריו, מדברי הבית יוסף מוכח שסובר שאפילו טעימה אסורה.

דעת הסוכרים שיש איסור גם בטעימה

איברא, שמה שכתב ה"ט"ז שבגמרא אמרו אסור לאכול, **המגן אברהם** (סי' יח) מעתיק הלשון אסור לאדם 'לטעום' קודם שיתן לבהמתו, ונראה שגרס כן בגמרא. והרבה **אחרונים** (באר היטב ס"ק ט; פרי מגדים א"א ס"ק יח; תוספות שבת סי' רעא ס"ק יד; נשמת אדם כלל ה ס"ק יא; ועוד) העירו על ה"ט"ז, שאף שבברכות הגירסא בגמרא אסור 'לאכול', מכל מקום בגיטין הגירסא אסור 'לטעום'.

גם בשו"ת **כתב סופר** (אר"ח סי' לב) האריך לדחות דברי ה"ט"ז. וכתב, שאפשר שזה מה שאמרו רב הונא ורב חסדא לגניבא בגיטין שם: 'ליטעום מר מדי', שהם סברו שטעימה מותרת. ולפי זה השיב להם גניבא, שרב יהודה אמר רב אסר אפילו טעימה, לפי הגירסא שם 'אסור לטעום'. עיין שם מה שכתב עוד בזה.

ובמור **וקציעה** (סי' קסז) ו**נשמת אדם** (שם) כתבו, שאף אם טעימה בעלמא מותרת, מכל מקום היינו דווקא כשכל אכילתו אינה אלא טעימה בלבד, אבל מי שעומד לאכול סעודה גמורה, אסור אף להתחיל בה מעט קודם שיתן לבהמתו. ולפי זה נדחית ראית ה"ט"ז נגד דברי הבית יוסף, שהרי הפסק הוא לצורך ברכת המוציא.

אך גם אם נאמר שיש איסור בטעימה בעלמא, נראה שלכולי עלמא אין זה אסור אלא מדרבנן, שמן התורה אין איסור אלא בסעודה גמורה. וכן כתב במנחת שלמה (שם). ויש שכתבו (נשמת אדם שם), שלזה נתכוון הרמב"ם בהלכות עבדים, שחכמים הראשונים הקדימו מזון הבהמות לאכילתם, שנראה מדבריו שיש בזה רק מדת חסידות, שזהו רק

לענין טעימה, שבזה אין איסור גמור, אבל אכילה גמורה אסורה מדינא.

דעת ספר חסידים שמותר לשתות לפני בהמתו

המגן אברהם (שם) מביא בשם **ספר חסידים** (סי' תקלא), שבשתייה אין נוהג הדין שצריך להקדים וליתן תחילה לכהמה לפני שתייתו. וראייתו מזה שמצאנו בפרשתנו, שאמרה רבקה לאליעזר (בראשית כד, מו) 'שתה וגם גמליך אשקה', והקדימה שתייתו לפני שתיית בהמותיו, מוכח שאין הדין נוהג בשתייה.

והנה, לדעת ה"ט"ז שאין האיסור אלא על אכילת סעודה גמורה, אבל טעימה מותרת, לפי זה לכאורה פשוט שבשתייה אין חיוב להקדים הבהמה, ששתיה לא גרעה מטעימה. והחידוש הוא לדעת המגן אברהם שאוסר אף טעימה כמו שנתבאר, שמכל מקום בשתייה אין נוהג כלל דין הקדמת הבהמה. אמנם ראה **בכתב סופר** (שם) שהבין שאין לחלק בין שתיה לטעימה, ואם שתיה מותרת גם טעימה צריכה להיות מותרת. ותמה על המגן אברהם שאחז החבל בשתי ראשיו, שאסר טעימה והתיר שתיה.

חילוק בין שתיה מרובה לשתיה מועטת

אמנם מדברי **הפרי מגדים** (שם מש"ז ס"ק ז) נראה שסבר, שאם אין חילוק בין אכילה לשתיה וגם בשתייה צריך להקדים הבהמה, ובאכילה יש חילוק בין טעימה לאכילה גמורה, גם בשתייה יהא חילוק בין שתיית מעט מים שזהו כטעימה, לבין שתייה מרובה ששותה כל צרכו. ולפי זה גם לדעת ה"ט"ז יש לדון אם שתיה כאכילה. ועיין בפרי מגדים שם מה שמפרש בדרך דרוש, שבזה ניסה אליעזר את רבקה, אם יודעת לחלק בין טעימה מעט לשתיה מרובה, או בין שתיה לאכילה.

נמצא, שאפשר לומר בזה שלש דרכים. או ששתיה גרעה מטעימה, ולכולי עלמא אין בה דין הקדמת הבהמה לאדם. או ששתיה דינה כטעימה, ותלוי במחלוקת אם בטעימה יש דין קדימה. או שיש שני מיני שתיה כמו שיש באכילה אכילה גמורה וטעימה.

במקום סכנה או צער

אך **האור החיים** הק' (בראשית כד, יט) כתב, שבמקום סכנה, ולא עוד אלא אפילו בלי סכנה כשאדם רעב או צמא מאד ויש לו צער, מותר לו לאכול או לשתות קודם לבהמתו. ולכן צריך לומר, שרבקה נתנה לאליעזר לשתות רק כדי שיעור שלא יהיה יותר בגדר מצטער, ואז נתנה מים לגמלים לפני ששתה אליעזר כל צרכו. ולא הביא את דברי הספר חסידים. ולפי דבריו אין חילוק בין שתיה לאכילה, ואין לנו ראייה מהמעשה של רבקה שבשתיה אין נוהג דין זה.

וראה **בכלי חמדה** (חיי שרה אות ד) שכתב, שגם הספר חסידים לא נתכוון אלא לשתיה של צמאון, אבל שתיה שאחר אכילה להשלים הסעודה, שאין בזה כל צער, בזה בהמה קודמת.

הוא צריך לאכול ובהמתו לשתות

יש לחקור, לפי הספר חסידים שבשתייה אין חיוב להקדים הבהמה, איך הדין כשהאדם רוצה לאכול, והבהמה צריכה עכשיו לשתות ולא לאכול, וכן להיפך כשהאדם רוצה

שם כתב רק שבמקום סכנה חיי קודמים, ואינו חייב להקדים הבהמה. ולא כתב שאף במקום צער לבד בלי סכנה הדין כן.

ומעשרותיו, האם נחשב הפסק.

(ב) וכן כתב האור החיים הק' גם בפרשת חוקת (שם). אך

(א) ועיין שם עוד שנסתפק, במי שבירך על פרי, ונזכר שאסור עליו בקונם, ונשאל על נדרו, האם נחשב הפסק או לא. וכן נזכר שהמאכל טבל, והפריש תרומותיו

לשתות והבהמה צריכה לאכול, האם יש בזה חיוב הקדמת הבהמה. ויסוד הספק הוא, האם מה שבשתייה אין דין קדימה לבהמה תלוי בשתיית האדם, או בשתיית הבהמה.

ויש לדייק בזה מדברי היד אפרים (על המגן אברהם שם) שכתב, שאם גם בשתייה צריך להקדים הבהמה, נמצא שהבא לשתות ובירך ולפני ששתה הפסיק ואמר שיתנו לבהמה לשתות, אינו צריך לחזור ולברך. ונראה מדבריו שם, שאם שבא לאכול והפסיק ואמר שיתנו לבהמה לשתות, יתכן שצריך לחזור ולברך, משום שאין צריך להקדים שתיית הבהמה לאכילתו, כיון שהפסוק 'ואכלת ושבעת' שממנו נלמד דין קדימה מדבר מאכילה. עיין שם היטב.

וכן כתב במחצית השקל (ס"ק יח), שלמגן אברהם שבשתייה אין צריך להקדים, אפשר ששתיית בהמה לא רק שאינה נחשבת צורך המוציא, אלא אפילו צורך סעודה אינה נחשבת. וממילא אם שח לאחר הברכה ואמר שיתנו לבהמה לשתות, צריך לחזור ולברך. ומזה שכתב בלשונו 'צורך סעודה', נראה שמדבר במי שבא לאכול ובירך המוציא, ומוכח שגם הוא אינו צריך להקדים שתיית הבהמה לאכילתו. אך יתכן שלשונו 'צורך סעודה' שכתב לאו דווקא הוא, אלא מדובר ממי שבירך על שתייה.

ובקצות השולחן (סי' לט, בדי השולחן ס"ק א) כתב, שמסתמת הפוסקים נראה שאכילת אדם קודמת לשתיית בהמה, שכתבו שאמירת תנו לבהמה לשתות הוא הפסק בין המוציא לאכילה. אולם אם שתיית אדם קודמת לאכילת בהמה לא נתבאר בפוסקים.

טעם הסוכרים שבשתייה אין צריך להקדים הבהמה

ונראה שיש לתלות חקירה זו האם הדבר תלוי בשתיית האדם או בשתיית הבהמה, בביאור טעם הסוכרים שבשתייה אין חיוב להקדים הבהמה, שמצאנו בדברי האחרונים כמה סברות בטעם החילוק בין אכילה לשתיה.

בשו"ת חתם סופר (ח"מ סי' קיט) מבואר שהבין הטעם, משום שיש לאדם יותר צורך בשתייה מבאכילה, ויש לו צער גדול יותר כשמתעכב מלשתות ממה שמתעכב מלאכול, שמאכילה יכול אדם להתענות. ומטעם זה כתב, שלענין דירה אדם קודם לבהמה, כיון שאין אדם יכול ללון ברחוב אפילו זמן מועט, מה שאין כן בהמה. וראייתו מדברי רש"י (במדבר לב, טז) שבני גד ובני ראובן הקדימו בהמותיהם לטפם, שאמרו 'גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו', ואמר להם משה שצריך להפך הסדר 'בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם'. הרי שבדירה אין חיוב להקדים הבהמה.²

אך בשו"ת בית דוד (או"ח סי' פ) כתב הטעם, שבאכילה יש שיהיו זמן, ואם יעכב נתינת המאכל לבהמה עד שיסיים אכילתו היא צער לבהמה, ולכן מקדים הכנת האוכל לבהמה שזה דבר שאין בו שיהיו זמן, ואין בכך צער לאדם שאינו מתעכב הרבה מחמת זה, שהרי אינו צריך להמתין עד שתסיים הבהמה לאכול רק נותן לפניה ומיד רשאי לאכול. אבל בשתייה שאין בה שיהיו זמן, ואין הבהמה מצטערת

בעיכוב הזמן, לא חייבוהו להקדים הבהמה. **ובשולחן הטהור** (סי' קסז, זו זהב ס"ק ד) כתב שני טעמים נוספים מדוע בשתייה אין חיוב להקדים הבהמה. או משום שאין זמן קבוע לשתיית בהמה כמו לאכילה, או משום שיש מיני בהמות שיכולים להתקיים זמן רב בלי שתייה. ולפי זה בבהמה שניכר שהיא צמאה, יהא חיוב להקדים הבהמה.

וביד אפרים (שם) כתב בדעת המגן אברהם, שבאכילה אפשר שהאדם ניזון רק בזכות הבהמה, שהמאכל תלוי במטר, ובמדרש (ראה בראשית רבה לג, א) אמרו שאין המטר יורד אלא בזכות הבהמות, וכיון שניזון רק בזכות הבהמה צריך להקדימה. אבל שתייה שיש מים רבים על פני האדמה, אין הדבר תלוי בזכות הבהמות, ולכן אין חיוב להקדימם.

אכילתו ושתיית בהמתו תלוי בטעמים הנ"ל נמצא, שלחתם סופר שהטעם משום צער האדם, לכאורה הכל תלוי באדם, שאם הוא צריך לשתות אף שהבהמה צריכה לאכול הוא קודם לבהמה, ואם האדם רוצה לאכול יש לו להקדים הבהמה אף כשהיא צריכה רק לשתיה. וכן לטעם הבית דוד שבאכילת האדם יש צער לבהמה, הדבר תלוי באדם, שגם כשהבהמה צריכה רק לשתות יש להקדימה אם הוא רוצה לאכול, שיש לה צער להתעכב עד שיסיים אכילתו, ואילו כשהאדם צריך לשתיה שאין בזה שיהיו זמן, אינו צריך להקדים אכילת הבהמה.

אמנם לטעמים שכתב בשולחן הטהור הדבר תלוי לכאורה בבהמה, שאין לה זמן קבוע לשתיה, או שאינה צריכה כלל כך לשתיה, ולכן אין חיוב להקדימה אף כשהאדם צריך לאכול. ולהפך כשהוא צריך לשתות והבהמה צריכה לאכול, צריך להקדים הבהמה. ולדעת היד אפרים יש להסתפק, שיש לצדד לכאן ולכאן, האם תלוי באדם או בבהמה.

בבהמה של אחר

הפרי מגדים מביא להקשות בשם חכם אחד (התורני המופלא מהר"ם מורי כהן ז"ל שהיה פרנס ומנהיג בק"ק פרנקפורט דאדר יע"א), מה ראייה יש מדברי רבקה, וכי אם אדם מבקש מחבירו שיתן לו לאכול או לשתות, צריך הנותן לומר לו אתן קודם לבהמתך, הרי בוודאי אינו מחויב לדאוג לזה, שיתכן שאכלו או שתו הבהמות קודם, ורק האדם צריך עכשיו לזה, וכיון שביקש מים בעבורו יש לו למלאות בקשתו. ורק לאדם עצמו שהוא בעל הבהמה, לו יש איסור שלא יאכל קודם שיתן לבהמה, כשיודע שהבהמה לא אכלה עדיין. ואם כן אפשר שלעולם גם בשתייה יש חיוב ליתן לבהמה תחילה, ואין ראייה מרבקה.

ומתרג' הפרי מגדים, שהראיה אינה מדברי רבקה, אלא מדברי אליעזר בתפילתו, שאמר (בראשית כד, יד) 'והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה ואתה ואתה וגם גמליך אשקה', והיה לו לומר אשר אומר אליה תני מים לגמלים ואמרה אשקה לגמלים וגם לך אשקה. ומוכח מזה שבשתייה אין נוהג דין הקדמת הבהמה.

כשאחר מבקש בשבילו ובשביל בהמתו

גם **החתם סופר** (תורת משה, חיי שרה) הקשה על ראית הספר חסידים מרבקה, שבוודאי אין

האיסור אלא על האדם בעל הבהמה עצמו, אבל אדם אחר הנותן לחבירו צריך להקדים אכילת האדם לבהמה. ואם כן אין ראייה משם. והחתם סופר מפרש על פי זה, מה שלא אמרה רבקה מיד בתחילה שתתן לו לשתות וגם לגמלי, כמו שביקש אליעזר בתפילתו, ולא אמרה בתחילה רק 'שתה אדוני', ולאחר שכילה לשתות אמרה לו 'גם לגמליך אשאב'. והיינו, משום שאם תאמר לו מיד מתחילה שתתן גם לגמלים, הרי הוא מתחייב ליתן תחילה לגמליו.

אך מכל מקום נראה, שיש חילוק בין דברי הפרי מגדים לדברי החתם סופר. שלדברי הפרי מגדים, רק כשהאדם מבקש מחבירו בעבור עצמו, אין הנותן צריך לדאוג ולברר האם הבהמה צריכה גם לזה, אבל אם מבקש מחבירו שיתן לו מאכל בעבורו ובעבור בהמתו, צריך הנותן להקדים הבהמה. מה שאין כן לחתם סופר, אף כשמבקש בעבור שניהם, הנותן צריך ליתן תחילה לאדם.

ובספר **אמרי נועם** (חיי שרה) כתב גם הוא, שעל בהמת חבירו אין לאדם חיוב להקדים הבהמה לפני שנותן לאדם, משום שהוא רוצה ליתן מתנת חנם לחבירו, ורשאי לכבדו יותר מן הבהמה. ומטעם זה נתנה רבקה תחילה לאליעזר לשתות ואחר כך לגמלים.

על פי זה כתב ליישב מה שיש להקשות, מדוע מצאנו אחר כך שהשיבה רבקה לאליעזר (בראשית כד, כה) 'גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון', מה הטעם ששם הקדימה צרכי הבהמה לצרכי האדם. אך להנ"ל מיושב, שכל זמן שהגמלים אינם שלה אינה חייבת להקדים צרכי הבהמה לאדם, אבל לאחר שנתן לה הצמידים וקידשה הרי היא אשת יצחק, והגמלים נחשבים ברשותה ומזוונותם עליה, ולכן אמרה אז תחילה גם תבן גם מספוא רב עמנו, ורק אחר כך הזכירה צרכי העבד.

באוכל משל אחרים

הכתב סופר (שם) מביא דברים אלו בשם אביו, שיש חילוק בין הבעלים לאחר. אך הוא מעתיק שהחילוק הוא, שהאיסור הוא רק כשהאדם אוכל בשלו משלו, אבל כשאוכל משל אחרים, האחר וודאי אינו צריך ליתן לבהמת חבירו תחילה, ואף זה המקבל מחבירו מותר לו לאכול לפני בהמתו, כיון שתלוי ברצונו של הנותן, וזה נתן לו על מנת שיאכל הוא תחילה.

ובספר **אמרי יוסף** (חיי שרה) תמה על דברי הכתב סופר, שהביא בשם אביו שגם המקבל אינו חייב להקדים בהמתו, כיון שתלוי בדעת הנותן. שבחתם סופר עצמו לא משמע כן, אלא דווקא כשנתן לו הנותן רק בעבורו ולא בעבור הבהמות שלו, אבל אם נתן לו בפעם אחת גם עבור בהמותיו, אף שהנותן אין עליו חיוב להקדים הבהמות, מכל מקום הוא עצמו צריך להקדים וליתן תחילה לבהמתו.³

עוד כתב בכתב סופר שם, לדייק כן שיש חילוק בין אוכל משלו לאוכל משל אחרים, מדברי הגמרא בגיטין (כג), ששם הגירסא הוא אסור 'לו' לאדם לטעום קודם לבהמתו. ותיבת 'לו' היא לכאורה שפת יתר, אלא וודאי רצו חז"ל להודיענו שאין האיסור אלא לו ולא לאחר.

על פי זה מבאר הכתב סופר את דברי

(ד) ועיין שם באמרי יוסף, אריכות גדולה ונפלאה מאד בכל עיני זה של הקדמת בהמה באכילה ובשתייה.

תחילה. אולם הוא לא התנה שצריך שירגיש צער כפי שכתב האור החיים, אלא בכל אופן לא נאמר הדין בשתייה, כיון שבכללות יש בעיכוב השתייה צער.

(ג) ויסוד דבריו הם כענין דברי האור החיים הק' הנ"ל, שבמקום צער לאדם אינו חייב להקדים ולתת לבהמה

הגמרא שם, שאמרו רב הונא ורב חסדא לגניבא ליטעונו מר מידי, והשיב להם 'הכי אמר רב יהודה אמר רב, אסור לו לאדם שיטעונו כלום עד שיתן מאכל לבהמתו'. ובוודאי גם רב הונא ורב חסדא ידעו מדין זה, אך מצד שני ידעו גם שלא נאמר דין זה רק כשאדם אוכל משלו, אבל הם רשאים ליתן לו שיאכל משלהם קודם שיתן לבהמתו, ולכן הציעו לו לאכול. והשיב להם לחזק דבריהם, שהדבר נכון שכן נראה מדברי רב יהודה אמר רב, שאמר אסור 'לו' לאדם, הרי שהאיסור הוא רק לו.

אולם הכתב סופר שם מעיר, שמכל מקום קשה מה שכתוב בפרשת חוקת (במדבר כ, ח), שאמר השי"ת למשה 'השקית את העדה ואת בעירם', מדוע הקדים את העדה לבעירם, והרי כל אשר לאדם מיד השי"ת הוא, והאדם תלוי בו יתברך, וממילא כאשר השי"ת נותן להם מים מן הסלע, היה לו להקדים ולתת לבהמות תחילה כדין אוכל משלו, ואין זה כבשר ודם הנותן, שהאדם תלוי בנותן. וכתב שצריך לומר, שהשי"ת נתן הכל למשה, ונעשה הכל

שלו, והוא נתן לבני ישראל, ודינו כבשר ודם הנותן לחבירו. עיין שם.

דעת האגרות משה שגם כשנותן לאחר מקדים הבהמה

כאמור בכל הפוסקים הנ"ל מבואר, שחילקו על כל פנים בין אדם אחר לבעל הבהמה. אולם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' נב) נוטה לומר, שאף אחר צריך להקדים הבהמה לפני האדם. ואף שאם יש לפניו שני אנשים הנזקקים לצדקה, אחד צריך אוכל לעצמו והאחר רק לבהמתו, שבזה פשוט שצריך להקדים צרכי זה שצריך בעבור עצמו, משום שסדר הצדקה נמדד לפי חשיבות, ואדם קודם לבהמה. מכל מקום כשיש לפניו אדם אחד שצריך גם לצורך עצמו וגם לבהמתו, צריך הנותן לנהוג כפי החיובים של המקבל, וכיון שהמקבל צריך להקדים אכילת הבהמה לאכילתו גם הנותן צריך לנהוג כך.

אכילת אדם אחר קודם לבהמת עצמו
ונראה פשוט, שלא רק בשני בני אדם

הזקוקים לעזרתו, אחד בעבור עצמו ואחד בעבור בהמתו, יש להקדים צורך האדם. אלא גם כשלאדם הנותן עצמו יש בהמה הצריכה לאכול, שיש עליו חיוב ליתן אוכל לבהמתו, ויש לפניו אדם הצריך לאכול, יש לו להקדים ולתת לאדם לפני בהמתו. שחיוב כיבוד אדם קודם לבהמה אף שהבהמה שלו. וכן כתב בתפארת יעקב על המשניות (שבת פט"ז), שכשיש לאדם אורח על שולחנו פשוט שצריך ליתן לו תחילה. נמצא שהבא לאכול סעודתו ויש לו אורח ובהמה, נותן תחילה לאורח ואחר כך לבהמה ואחר כך יאכל הוא עצמו.

עוד כתב שם האגרות משה, שאפשר שבשני בני אדם הנזקקים לעזרה באיזה מלאכה וכיוצא בזה, צריך להקדים ולעזור לזה שטייחתו גדולה יותר. ולכן כאן שאליעזר לא היה צריך למים עצמם, שהיה יכול לקחת בעצמו, אלא שביקש עזרה בהבאת המים, בזה היתה צריכה להקדים ולטרוח עבור הגמלים, שזה טירחא יותר גדולה. ועיין שם שמאריך לבאר לפי זה בדרך נפלאה את דיוקי הפוסקים.

♦ תמצית השיעור ♦

- ♦ לאדם צורך גדול, לבית דוד שאין בזה שיהיו זמן, ולשלחן הטהור או שאין זמן קבוע או שמתקיים הרבה זמן בלי שתיה, וליד אפרים ששתיה אינה בזכות הבהמות.
- ♦ לחתם סופר ובית דוד תלוי באדם, ולכן בהוא אוכל ובהמה שותה יש להקדימה. לשלחן הטהור תלוי בבהמה, ואין להקדימה. וליד אפרים יש להסתפק.
- ♦ בפרי מגדים ואמרי נועם שבנותן לאחר אין צריך להקדים לבהמתו, וראיית ספר חסידים הוא מדברי אליעזר ולא מדברי רבקה.
- ♦ באופן שהאחר מבקש שיתן לו ולבהמתו, לפני מגדים אסור, ובחתם סופר משמע שגם בזה יתן לאדם לפני הבהמה.
- ♦ כתב סופר בשם אביו שכשמקבל מאחרים אין צריך להקדים לבהמות, ומדייק מהלשון 'לו'. ובאמרי יוסף שבחתם סופר לא משמע כן.

- ♦ הפסק לצורך המשך הסעודה אינו הפסק. אך אחרונים העירו שבגמרא איתא 'לטעום'.
- ♦ יש מחלקים, שבמתכוון להמשיך ולאכול סעודה, גם טעימה אסורה.
- ♦ טעימה ודאי אינו מדאורייתא. ואולי לזה נתכוון הרמב"ם שהוא מידת חסידות.
- ♦ לספר חסידים ששתיה מותרת, ולכן הקדימה רבקה שתיית אליעזר לגמליו. ולכתב סופר ששתיה כטעימה. ופרי מגדים מחלק בין שתייה מרובה למועטת.
- ♦ באור החיים שבמקום צער מותר לשתות לפני בהמתו, ובמקום אחר כתב רק סכנה. ובכלי חמדה שגם ספר חסידים לא היקל אלא בשתיה של צער.
- ♦ בהוא צריך לאכול ובהמתו לשתות, משמע בכמה פוסקים שהוא קודם.
- ♦ טעם הספר חסידים, לחתם סופר שיש

- ♦ בגמרא למדו מונתתי עשב והדר ואכלת, שאסור לאכול לפני בהמתו. ונפסק בשולחן ערוך שגביל לתורא אינו הפסק בין ברכה לטעימה.
- ♦ למהר"ם מרוטנבורג הוא דאורייתא, ולכן נחשב צרכי סעודה. ואכילה לפני הבדלה מדרבנן, ולכן אין הסרת האיסור נחשב הפסק.
- ♦ לספר הבתים הפסיק להבדיל אינו חוזר ומברך, אך יתכן שסובר שכל הסרת איסור אינו נחשב הפסק.
- ♦ בבאיור הלכה שאם הוא דאורייתא מותר להפסיק לכתחילה, ולרמ"א שאוסר לכתחילה הוא מדרבנן.
- ♦ מנחת שלמה מחלק, שאכילה לפני בהמתו הוא מסדר האכילה, ואכילה לפני הבדלה הוא איסור צדדי.
- ♦ לט"ז טעימה מותרת, ומזה הוכיח שגם

פנינים

אכילה לפני בהמתו בסעודת מצוה

אף לדעת הט"ז (שם ס"ק ז) שאין החיוב אלא על אכילת סעודה גמורה כדי שביעה, ואם כן בוודאי יכול לאכול כביעה שזהו שיעור סעודת שבת לפני שנותן לבהמה. אך מכל מקום גם לדיעה זו אפשר להסתפק שמה מותר לו לגמור כל סעודתו לפני שנותן לבהמה, שבכל מה שמוסיף ואוכל מקיים מצוות עונג שבת.

אך בנו בשו"ת שבט סופר (או"ח סי' ט) וכן בהגהות מהרש"ם (שבת קיז:) העירו, שמדברי התפארת ישראל והתוספות שבת הנ"ל מוכח שסברו שאף בשבת נוהג דין זה, שהרי ביארו את הדין שמצילין בשבת מזון שלש סעודות לבהמה משום דין זה שצריך להקדים לבהמה.

אמנם לולי דבריהם יש לומר, שאין שום ראייה מדברי המשנה שם, שלא מצאנו שם אלא שיש להציל גם בשביל הבהמה. ויש לומר שעצם הדין שצריך להאכיל לבהמה וודאי יש גם בסעודות מצוה, והכתב סופר לא כתב אלא שבסעודות מצוה מחמת שיש עליו חיוב לאכול, אין צריך להקדים את אכילת הבהמה לפני אכילתו, אלא יכול לאכול לפני הבהמה, אך בוודאי צריך להציל גם בשביל הבהמה, שעצם החיוב להאכיל לבהמה לא נעקרה ממקומה.

אולם בעצם דברי הכתב סופר כבר העירו (ראה שדי חמד מערכת הא' סוף אות ק), שהרי בדברי הפוסקים מבואר שמה שגביל לתורא אינו הפסק, אינו אלא דין דיעבד, שאם אמר כן אין צריך לחזור ולברך, אבל לכתחילה אסור להפסיק. ואם כן אף לפי הצד שגם בסעודות מצוה יש להקדים את אכילת הבהמה, מכל מקום וודאי אין להתיר להפסיק ולומר גביל לתורא לכתחילה. וצריך עיון כונת דברי הכתב סופר.

שינוי במשנה (שבת פט"ז מ"ב), שכשנפלה דליקה מצילים מזון שלש סעודות, הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה. ומשמע, שגם לבהמה מצילים מזון שלש סעודות. ובתפארת ישראל (שם י"ב אות יג) תמה על זה, מדוע גם לבהמה מצילים מזון שלש סעודות, והרי הבהמה אינה חייבת בשלש סעודות, ולא יהיו רשאים להציל בעבודה רק מזון שתי סעודות כמו בחול. וכתב, שנראה הטעם משום שאסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמתו. וכן כתב בספר **תוספות שבת** (סי' שלד ס"ק א, הובאו דבריו בבאיור הלכה שם ד"ה והראוי). ולפי דבריהם נמצא, שמוזכר כבר במשנה דין הקדמת המאכל לבהמה, ואין זה רק מימרא של רב יהודה אמר רב המובא בברכות (מ).

אולם בתפארת יעקב (על התפארת ישראל שם) הקשה על זה, שמה שאסור לאדם לאכול לפני שיתן לבהמתו, היינו רק בהגיע זמן האוכל לבהמה, אבל כשאין זמן סעודה לבהמה פשוט שאין חיוב להקדים, וכי לדעת רבי חידקא הסובר שצריך ארבע סעודות בשבת, צריך ליתן לבהמתו ארבע סעודות. וכן הקשה השפת אמת (שבת קיז:).

אמנם בשו"ת **כתב סופר** (או"ח סי' לב) נסתפק, שמה אין חיוב להקדים הבהמה רק בסעודות רשות, אבל בסעודות שבת ויום טוב שהם סעודות מצוה ויש עליו חיוב לאכול מותר לאכול לפני הבהמה, ואדרבה זריזין מקדימין למצוות. והנה בפנים השיעור הבאנו מחלוקת הפוסקים האם גם טעימה אסורה לפני אכילת הבהמה, וכתב הכתב סופר, שלא מיבעיא לדעת הבית יוסף (או"ח סי' קסז) והמגן אברהם (שם סי' יח) הסוברים שאף טעימה אסורה לפני שנותן לבהמה, שיש להסתפק לשיטתם אם רשאי להתחיל ולאכול סעודת שבת קודם לבהמה, אלא